

Спеціалізованій вченій раді
Д 27.855.03 в Університеті державної
фіскальної служби України

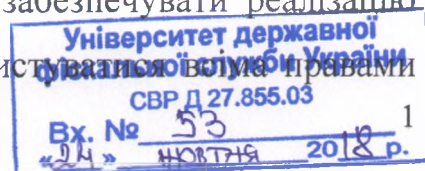
08205, Київська область,
м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

ВІДГУК
офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора Кучинської Оксани Петрівни
на дисертацію Михайлика Дмитра Олександровича “Процесуальні дії суду в
кримінально-виконавчому процесі України”, подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний
процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова
діяльність

Актуальність теми дисертації. Відповідно до Конституції України кримінальне процесуальне законодавство забезпечує права і свободи людини і громадянина, а відповідно до міжнародно-правових зобов'язань діє в межах міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Стаття 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, яка визначає мету і завдання кримінально-виконавчого законодавства, передбачає як порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, так і захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність при поводженні із засудженими.

Станом на 1 березня 2018 року в установах Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації трималося 69 148 засуджених. Ураховуючи криміногенний склад осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях Міністерства юстиції України, кримінально-виконавчий процес має базуватись на вироблених міжнародним співтовариством стандартах, забезпечувати реалізацію таких завдань як: надання засудженим можливості користуватись своїми правами

людини та громадянина (з урахуванням визначених законом і встановлених вироком суду обмежень); гарантування поваги з боку держави законних інтересів засуджених, охорони їхніх прав та свобод; забезпечення необхідних умов для забезпечення необхідних умов для їхнього виправлення і ресоціалізації; реалізація права засуджених на соціальне забезпечення відповідно до законів України; сприяння соціальному та правовому захисту, забезпечення особистої безпеки засуджених.

В останні роки юридична наука і правотворчість не можуть дійти консенсусу щодо концептуальних положень кримінально-виконавчого процесу України, зокрема, щодо поняття процесуальних дій суду у кримінально-виконавчому процесі, його правового регулювання, правового статусу, повноважень та взаємодії суду з іншими суб'єктами при реалізації кримінально-виконавчого процесу, способів реалізації процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі України.

Складність реалізації зазначених завдань обумовлена наявністю встановлених законом обмежень прав та свобод засуджених у період відбування покарання та вчинення в місцях позбавлення волі ними нових кримінальних правопорушень.

Зазначені проблеми не можуть бути вирішені без ґрунтовного аналізу наявної теорії і практики з вищевказаних питань та розробки пропозицій щодо удосконалення правового регулювання і практики застосування процесуальних дій суду у кримінально-виконавчому процесі України.

Однією з умов досягнення цілей процесуальних дій суду у кримінально-виконавчому процесі є його належне забезпечення на рівні міждисциплінарного підходу таких наук правового циклу, як кримінальне, кримінальне процесуальне і кримінально-виконавче право, об'єднані конституційними засадами здійснення правосуддя в Україні.

Викладене свідчить про недостатність дослідження процесуальних дій суду в кримінально-виконавчому процесі України як у теоретичній, так і практичній площині, що й обумовило вибір і актуальність теми дисертаційного дослідження, незважаючи на те, що цій проблематиці присвячували свої праці такі вчені як:

Ю. В. Баулін, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, В. Д. Берназ, С. М. Гусаров, О. М. Джужа, Е. О. Дідоренко, В. В. Лисенко, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, Є. Д. Скулиш, С. Р. Тагієв, О. Ю. Татаров, В. В. Топчій, В. М. Тертишник, С. І. Халимон, А. В. Шевчишен, В. В. Шендрик, М. Є. Шумило та ін.

Дисертант у своєму дослідженні зробив спробу проаналізувати найбільш актуальні проблеми, що виникають під час реалізації процесуальних дій суду в кримінально-виконавчому процесі, виклавши їх з урахуванням сучасних потреб практики. Тому є всі підстави для висновку про актуальність обраної дисертантом теми.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015) та Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р), Пріоритетних напрямках розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; відповідає тематиці Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів та установ, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України, на період 2013-2017 рр., затверджених наказом ДПтС України від 4 січня 2013 р. № 8/ОД–13, планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ, зареєстрованих в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр. «Діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ із протидії злочинам» (№ ДР 0113U008187). Тема дисертації затверджена вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 2016 року (протокол № 3).

Офіційний опонент вважає, що є всі підстави стверджувати, що обрана дисертантом тема для дослідження має комплексний і пріоритетний характер, важливе теоретичне та прикладне значення та високий рівень актуальності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими. При їх обґрунтуванні дисертантом використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, законодавство та інші нормативні акти (перелік їх складає 264 найменування). Емпіричну базу дослідження становлять відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти Міністерства юстиції України, матеріали архівних оперативно-розшукових справ та негласних слідчих (розшукових) дій Київської, Харківської, Сумської, Чернігівської областей (усього 130 ОРС); анкетування 250 практичних працівників, які брали участь у дослідженні; аналіз наукових публікацій, довідкових видань, статистичних даних місцевих та апеляційних судів, Міністерства юстиції України.

Під час дослідження використовувалися як загальнонаукові (діалектичний), так і спеціальні методи наукового пошуку, що є характерними для досліджень у галузі права у тому числі: порівняльно-правовий, формально-юридичний, соціологічний, логіко-юридичний, історико-правовий, статистичний, системно-структурний, функціональний та ін. Використання зазначених методів позитивно впливає на обґрунтованість і достовірність результатів дослідження.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, що виносяться на захист. Системний аналіз загальних засад кримінального провадження, з'ясування генезису і розвитку наукових поглядів щодо процесуальних дій суду в кримінально-виконавчому процесі України, вивчення та аналіз проблем практичної діяльності дало можливість дисертантові сформулювати наукові положення, що відзначаються достовірністю, а також аргументувати низку важливих положень, що характеризуються науковою новизною.

Найбільш вагомими науковими положеннями дисертанта, що характеризуються новизною або її елементами, вважаються такі:

– проаналізовано генезис становлення та розвитку процесуальних дій суду у кримінально-виконавчому процесі, що дозволило виокремити сім періодів їхнього становлення та розвитку, зокрема: 1) дореформений (1550–1864 рр.); 2) імперський

пореформений (1864–1917 рр.); 3) революційний та післяреволюційний (1917–1935 рр.); 4) репресивно-кризовий (1935–1960 рр.); 5) радянська модель реалізації судом процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі (1960–1991 рр.); 6) трансформація радянської моделі реалізації судом процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі в національну модель періоду розбудови незалежності (1991–2012 рр.); 7) новітній (з 2012 р.);

– узагальнено зарубіжний досвід участі суду в реалізації кримінально-виконавчого процесу, за результатами чого в науковий обіг запроваджено три моделі діяльності суду у кримінально-виконавчому процесі (пострадянська, романо-германська (континентальна), англо-американська) з формулюванням ознак кожної з них;

– сформульована авторська пропозиція щодо доповнення ч. 1 ст. 7 КПК України новою засадою: “внутрішньодержавної та міжнародної взаємодії суду, сторін та учасників кримінального провадження для забезпечення реалізації завдань кримінального провадження”.

Автором удосконалено визначення поняття “міжнародне співробітництво під час кримінального провадження”, під яким пропонується розуміти засновану на міжнародному договорі України або на принципі взаємності взаємодію українських судів, прокурорів, органів досудового розслідування з відповідними компетентними органами і посадовими особами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань надання правової допомоги, видачі особи (екстрадиції) для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, перейняття кримінального провадження, здійснення екстрадиційної перевірки, екстрадиційного арешту, тимчасового арешту, тимчасової видачі у визначеному кримінальним процесуальним законодавством порядку; чинне кримінальне, кримінальне процесуальне та кримінально-виконавче законодавство в частині регламентації основних міжгалузевих інститутів, що застосовуються при реалізації судом процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі; сформульовано науково обґрунтовані визначення таких понять: процесуальні дії, кримінально-виконавчий процес, процесуальні дії суду у кримінально-

виконавчому процесі, судовий контроль як спосіб реалізації процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі.

Немало наукових положень віднайшли у дисертації свій подальший розвиток (стор. 11-12) і також характеризуються оригінальністю та в цілому є внеском до науки кримінального процесуального права.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані за результатами дослідження положення та висновки використовуються та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як матеріали для подальшої розробки загальних і спеціальних питань кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права щодо процесуальних дій суду в кримінально-виконавчому процесі України (акт впровадження у наукову діяльність Академії Державної пенітенціарної служби від 17 січня 2017 р.); законотворчій діяльності – для вдосконалення правових підстав суду у кримінально-виконавчому процесі, внесенні змін і доповнень до КПК України; правозастосовній діяльності – використання результатів, одержаних під час дослідження, дасть змогу удосконалити практичну діяльність виправних колоній Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації щодо проведення процесуальних дій суду в кримінально-виконавчому процесі України; освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін “Кримінальний процес”, “Кримінально-виконавче право”, підготовці підручників і навчальних посібників (акт впровадження в освітній процес Університету державної фіскальної служби України від 14 лютого 2017 р. № 2).

Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі оперативно-розшукової діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ. Результати дослідження були оприлюднені та доповідались на трьох міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, із них основного тексту – 204 сторінка, список використаних джерел – 29 сторінок (264 найменування) та 4 додатків на 27 сторінках.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертантом виконано вимоги, що ставляться МОН України до такого виду наукових робіт стосовно обґрунтування актуальності теми дослідження та його методів у вступі. Ним обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, бачення шляхів та форм їх впровадження і апробації; наведено характеристику публікацій дисертанта з відображенням основних положень наукового дослідження. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження (стор.7) і в них відповідно до плану дослідження розкривається його об'єкт і предмет.

У розділі першому наведено всебічний аналіз наукових доробків вітчизняних і зарубіжних учених-процесуалістів, пенітенціаристів та криміналістів, що у підсумку дало можливість обґрунтувати науково-прикладну категорію процесуальної діяльності суду у кримінально-виконавчому процесі. Автором доведено, що урахування історичних тенденцій і сучасних реалій дає змогу виробити оптимальний механізм реалізації судом процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі.

Обґрунтовано, що генезис процесуальних дій суду у кримінально-виконавчому процесі потрібно більшою мірою пов'язувати не з історико-правовими засадами зародження й розвитку кримінально-виконавчої діяльності, а з появою суду "на арені" кримінально-виконавчого процесу, його тісної взаємодії із системою органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України. Проведеним порівняльно-правовим (компаративним) аналізом встановлено, що залежно від ряду чинників (належність тієї чи іншої держави до певної правової сім'ї, історико-правова традиція, різне функціональне призначення гілок влади тощо) законодавства зарубіжних країн передбачають різний порядок вирішення питань, що виникають під час виконання вироків.

За результатами проведеного дослідження дисертантом встановлено, що Україна більшою мірою тяжіє до пострадянської моделі діяльності суду у

кримінально-виконавчому процесі із запозиченням окремих засад романо-германської (континентальної).

У розділі другому за результатами аналізу норм КПК України, доктринальних положень вітчизняної й зарубіжної науки кримінального процесу представлено авторську дефініцію “процесуальні дії”, якою запропоновано доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України.

З метою вироблення науково обґрунтованого визначення поняття “кримінально-виконавчий процес” проаналізовано сучасні позиції вітчизняних і зарубіжних учених на організацію процесу виконання та відбування покарань загалом та зміст діяльності органів і установ виконання покарань зокрема.

Доведено, що процесуальні дії суду щодо вирішення питань, які виникають у процесі виконання вироку, потрібно співвідносити з категорією саме кримінально-виконавчого процесу, обґрунтувавши її як комплексний кримінально-виконавчий та кримінальний процесуальний інститут.

Сформульовано науково обґрунтоване визначення поняття “кримінально-виконавчий процес”, під яким розуміється складний комплексний міжгалузевий процес, здійснюваний у межах кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства, в організації якого беруть участь як різні структури Міністерства юстиції України з питань виконання кримінальних покарань та пробації, так і інші правоохоронні органи, суди, органи місцевого самоврядування та громадські організації.

Наголошено, що досконале правове регулювання відповідної сфери правовідносин (а особливо якщо це міжгалузеве правове регулювання, яким і є власне інститут процесуальних дій суду у кримінально-виконавчому процесі) має бути поставлено на порядок денний у системі будь-яких реформ, що нині проводяться під егідою зацікавлених органів державної влади в Україні. Зазначено, що поширення судової влади у формі судового контролю на стадії виконання та відбування покарань через внесені згідно із Законом № 1491-VIII від 07.09.2016 зміни, зокрема включення у ч. 1 ст. 537 КПК України нових пунктів (13-1, 13-2, 13-3) збільшило обсяг питань, що розглядаються в стадії виконання вироку.

У розділі третьому, досліджуючи судовий контроль, як спосіб реалізації процесуальних дій в кримінально-виконавчому процесі України, автором визначено особливості процесуальних дій слідчого ДКВС України у процесі фіксації злочинів, вчинених в установах виконання покарань Міністерства юстиції України, з урахуванням положень сучасного кримінально-процесуального законодавства. За результатами дослідження сформульовано поняття судовий контроль, як спосіб реалізації судом процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі, під яким автор розуміє перевірку дотримання оперуповноваженими та слідчими Державної кримінально-виконавчої служби законності і обґрунтованості процесуальних дій при порушенні кримінального провадження щодо засуджених, які вчинили в місцях позбавлення волі кримінальне правопорушення, а також інші повноваження, передбачені законом.

З метою належного врегулювання питання застосування судового контролю, як способу реалізації судом процесуальних дій у кримінально-виконавчому процесі, обґрунтовано доцільність внесення відповідних змін до КПК України та Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів органу Державної кримінально-виконавчої служби України.

За результатами науково-теоретичного пошуку Михайликом Д.О. сформульовано наукову гіпотезу щодо впровадження до системи кримінальної юстиції України інституту пенітенціарних суддів при місцевих судах за територіальним принципом розміщення органів і установ виконання покарань.

Крім того сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства в частині питань, які вирішуються судом під час виконання вироків. Розроблено авторську класифікацію питань, які вирішуються судом під час виконання вироків.

Таким чином, аналіз дисертації дає підстави констатувати, що вона є цілісним і завершеним дослідженням та носить творчий та самостійний характер.

Зрозуміло, що не з усіма висновками і положеннями, що містяться в дисертації, можна погодитися і це стане предметом дискусії, але дисертантові не можна відмовити у розумінні піднятих ним проблем, послідовності та логіці їх